

БОДЕНЧУК Н. В. (магістр культурології ХНУ імені В. Н. Каразіна)

МІФ ТА МАНІПУЛЯЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ВЛАДИ

У статті аналізуються основні наукові дослідження міфу, влади та маніпуляції, висвітлено такі концепти як влада, реальність, міф і як вони співвідносяться із процесами маніпуляції. З'ясовано сутність міфу, його ознаки та функції. Визначено маніпулятивну функцію міфу та роль засобів масової інформації у поширенні міфів. Окреслено як маніпуляція свідомістю здійснює владу над суспільством, а також особливості функціонування міфів у суспільно-політичному житті сучасного українського суспільства та їх наслідки.

Ключові слова: міф, влада, реальність, маніпуляція свідомістю, засоби масової інформації.

Боденчук Н. В. МИФ И МАНИПУЛЯЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ ВЛАСТИ В статье анализируются основные подходы в исследовании мифа, власти и манипуляции,

---

©Боденчук Н.В.

такі концепти як влада, реальність, міф і як вони стосуються до процесів маніпуляції. Виявлено сутність міфу, його ознаки і функції. Визначено маніпулятивну функцію міфу і роль засобів масової інформації в поширенні міфів. Визначено як маніпуляція свідомістю здійснює владу над суспільством, а також особливості функціонування міфів в суспільно-політичному житті сучасного українського суспільства і їх наслідки.

***Ключові слова:** міф, влада, реальність, маніпуляція свідомістю, засоби масової інформації.*

Bodenchuk N.V. MYTH AND THE AUTHORITY'S MANIPULATION STRATEGIES

The article analyzes main research findings on myth, authority and manipulation, explains such concepts as authority, reality, myth and their correlation with manipulation processes. The author ascertains the essence of myth, its features and functions, defines myth's manipulative function and the role of the media in spreading myths. The research describes how manipulation with consciousness wields power over the society as well as the peculiarities of myth functioning in the social and political life of the Ukrainian society and their effects. The article demonstrates the ways the authority employs to use mythical in its modern strategies and suggests the most adequate definition of myth out of the numerous existing definitions. It also identifies the origins for strategies, employed by authority focusing on myth's role in this process.

The analyzed material allowed to draw the following conclusions: myth is an effective means of manipulating the mass consciousness with an important role in this process ascribed to the media that are a powerful source for creating and spreading myths.

Key words: myth, authority, reality, manipulation with consciousness, media.

Мета статті – продемонструвати способи використання міфічного у сучасних стратегіях влади. Для досягнення даної мети необхідно виконати наступні завдання: знайти придатне визначення міфу з безлічі визначень; проаналізувати на що спираються стратегії влади та роль міфу в цьому процесі; визначити маніпулятивну функцію міфу та роль засобів масової інформації у поширенні міфів; з'ясувати особливості функціонування міфів у житті сучасного українського суспільства та їх наслідки.

Такі питання: що насправді криється за викривленням реальності?; Які існують варіанти нав'язування іншої системи цінностей вигідних маніпулятору?; Як здійснюється це нав'язування?; І врешті решт, як зрозуміти чи існує соціальна реальність взагалі, можливо замість реальності мають місце різного роду міфи? Всі ці питання сприяють актуальності даної теми.

Концепції міфу розглядаються в дослідженнях К. Хюбнера та Р. Барта, де здійснюється ретельний аналіз міфу в різних аспектах, але центральною тенденцією виступає обґрунтування міфу як форми світогляду і практики, яка продовжує жити й сьогодні, незважаючи на панування наукового світорозуміння, і пронизує всі сфери людського існування. Осмислити поняття влади, виявити різноманітні її прояви та засоби варто, звернувшись до праць М. Фуко, де знаходимо пояснення природи влади, суб'єктів і об'єктів здійснення влади, її стратегій та засобів. Питання маніпуляції свідомістю детально розроблялось таким науковцем як С. Г. Кара-Мурза, який під поняттям «маніпуляція свідомістю» розуміє програмування думок і прагнень окремих осіб і мас, їхніх настроїв і навіть психічного стану з метою забезпечити таку їх поведінку, яка потрібна тим, хто володіє засобами маніпуляції.

У вирішенні даної проблематики, насамперед, визначається поняття маніпуляція в психології, суспільно-політичному житті. Оскільки маніпуляція свідомістю сприяє появі міфічного в соціокультурному просторі, з'ясується, що за цим криється. З допомогою концепцій міфу прослідковується як проявляється реальність крізь призму міфічного. Наступний крок передбачає дослідження маніпуляції як стратегії влади. Людина все частіше уявляє собі дійсність не відповідно до свого сприйняття, а через відображення її

засобами маніпуляції. Відповідно сконструйовані погляди не тільки навіюють визначений тип поведінки, а й програмують відповідний тип мислення, здійснюючи цим самим владу над свідомістю. Так, постає питання, що є інструментом здійснення влади?

Звернемось до теорій міфу. Існує багато визначень міфу, але звертаючи увагу на концепції міфу К. Хюбнера та Р. Барта, можна найбільш повно з'ясувати основні характеристики міфу та особливості його функціонування в житті суспільства. Так, Хюбнер вибудував різні інтерпретації міфу і позначив в них прагнення бачити у міфі не тільки вимисел, але й певний спосіб досвіду реальності (алегорія та евгемеризм міфу, міф як «хвороба мови», міф як поезія та «чарівна видимість», міф як ритуал, психоаналіз міфу, міф як трансцендентальна спроба, міф як структуралістська спроба, міф як символ і романтизм, міф як нумінозна спроба) [7;42]. Р.Барт визначає міф як комунікативну систему, певне повідомлення. Він вважає, що культура постійно звертається до міфу, який бере чисту матерію і перетворює її в ту форму, яку потрібно внести у свідомість об'єктів [1;67]. Отже міф – це оповідь, побудована на отождженнях, асоціаціях, має емоційно-забарвлену форму, може включати конструкції несвідомого, архетипи, передбачає афективну логіку, виконує смислозадаючу функцію та значною мірою здатна витіснити реальність. З огляду на це можна сказати, що міф та міфічне є придатною основою для маніпулювання.

Наприклад, після здобуття Україною незалежності виникла потреба зміни та поновлення міфологічного потенціалу культури, виникає потреба в архетипах нового покоління, національного героя. Так, на початку ХХ ст. відбувається поширення міфологем неньки України, національної демократичної держави. На перший план почали виступати національні герої: Тарас Шевченко, Іван Мазепа, Богдан Хмельницький та прославлене козацтво, Ярослав Мудрий, Володимир Великий, Степан Бандера. Історичні події пов'язані з цими героями набували сакрального та перебільшеного вигляду.

В сучасній Україні з допомогою міфів відбувається процес формування ідентичності. Міф є основою становлення ідентичності із відчуттям спільноти, що може використовуватись у владних цілях. Так, потреба українського народу в національних героях може розглядатись як проміжна ланка становлення українських міфів і відповідно національної ідентичності. Заслуга в цьому належить афективній природі міфу, що і задає напрямок його руху. Присвоєння звання Героя України Степану Бандері, вшанування пам'яті Симона Петлюри та інших видатних постатей втілюють в собі образ гордості нації, єднання народу навколо спільних національних героїв, провідників національної ідеї. Таким чином, можна говорити про те, що в основі кожної ідентичності лежить певний міф.

Як зазначає О. Гриценко, на місце міфологем «спільної колиски», «братніх народів», які мали виразне місце в радянській міфотворчості протистоїть такий набір міфів, що набули поширення із прийняттям незалежності України: «самобутності українського народу», «суверенності та соборності держави», «демократичності» [2;124-135]. Все це використовувалось для створення нової національної міфології з метою об'єднання народу. Тут слід звернутися до методології К. Хюбнера, який у своїй праці «Істина міфу» звертався до міфічного поняття нації. Він стверджував, що всі історичні події вищого національного значення завдяки колективному несвідомому, різноманітним архетипам уподібнюються міфам, нумінозному началу, які відновлюються і стають новою історичною дійсністю. Таким чином, нація розуміється через призму міфу, простір нації підлягає міфологізації і визначається через архетип. Завдяки міфічній реальності нація являється ідеальним уявленням з рівним волевиявленням, спільним прагненням до єднання

Міфи виступають в якості інструменту боротьби за владу, спотворюючи реальні знання про суспільство і людину, дозволяють невеликим групам еліт утримувати владу в своїх руках. Коли ж міфи досягають мети, отримавши підтримку з боку суспільства, стають непотрібні, тоді їх замінюють іншими, тобто сучасний соціокультурний простір

постійно наповнений міфами, які змінюють один одного в ході розвитку подій. Отже, основним агентом міфологізації виступає влада.

У розповсюдженні міфів значну роль відіграють засоби масової інформації, які постійно поповнюють наше міфологічне мислення. З огляду на це справедливо буде відмітити, що засоби масової інформації маніпулюють свідомістю людини і саме міф виступає інструментом цього маніпулювання. Завдяки широкому розповсюдженню міфів, відбувається підкорення масової свідомості, маніпуляція нею, нав'язування відповідного типу поведінки, тим самим відбувається керування процесом формування соціальної реальності. Так, зникає такий феномен, як індивідуальність. Якщо звернутися до концепції влади Мішеля Фуко, можна прийти до висновку, що за цим всім стоять стратегії влади.

Сьогодні влада знань та інформації стає вирішальним чинником у керуванні суспільством, витісняючи на другий план вплив державної влади. Якщо звернутись до методології Фуко, стає зрозумілим тезис: знати, означає владарювати і навпаки. В зв'язку із цим Фуко акцентує увагу на проблемі інтелектуала, що володіє знанням, на тому, яке місце в системі владних відношень він займає [5]. В сучасному світі місце інтелектуала починають займати засоби масової інформації, які створюють і примножують теорії, образи, стереотипи, які необхідні для підтримки певного типу політичної стратегії в суспільній свідомості. Таким чином, фактично стратегії влади спираються на маніпуляцію, а маніпуляція, у свою чергу, залучає міфічне.

Під маніпуляцією слід розуміти специфічну форму духовного впливу, яка виражається у формі прихованого, анонімного панування, що здійснюється без використання насилля і є частиною стратегії влади. Кара-Мурза вважає, що ЗМІ стали головним фактором становлення типу мислення людини маси, вони привчають людину мислити стереотипами і знижують її інтелектуальний рівень. Він ілюструє, що міфи існують в соціокультурному просторі завжди: одні міфи, відживши, підмінюються іншими [3;285]. Наприклад, коли в СРСР міф про побудову комунізму перестав діяти, на арену постали нові міфи, які декламували питання національності, що призвело до утворення нових держав.

Кара-Мурза показує розпад радянського світогляду, семіотичної системи радянських цінностей і техніки маніпуляції, які при цьому використовуються. Проте, з іншої сторони, Кара-Мурза представляє радянську систему цінностей і уявлень як об'єктивну реальність, не помічаючи, що це так само є міфом.

Отже, міфи виступають в якості інструменту боротьби за владу, спотворюючи реальні знання про суспільство і людину. Прагнення захопити і утримувати владу потребує свідомого обману народу. Відповідно міфи конструюються і пропагуються, виходячи із того як вони впливають на людей та їх поведінку. За зовнішньою стороною міфу приховуються інтереси певних соціальних груп. Коли ж міфи досягають мети, отримавши підтримку з боку суспільства, стають непотрібні, тоді їх замінюють іншими, тобто сучасний соціокультурний простір постійно наповнений міфами, які змінюють один одного в ході розвитку подій.

У розповсюдженні міфів значну роль відіграють засоби масової інформації, які постійно поповнюють наше міфологічне мислення. Вплив засобів масової інформації на нашу свідомість є беззаперечним, ми сприймаємо запропоновані нам міфи, навіть не завжди погоджуючись з ними. З огляду на це справедливо буде відмітити, що засоби масової інформації маніпулюють свідомістю людини і саме міф виступає інструментом цього маніпулювання.

В Україні поштовх до міфотворчості дав процес становлення незалежності. А під час становлення нового ладу виникає потреба в архетипах нового покоління, національного героя. Крім того, починаються підніматися характерні для нашого суспільства сакральні теми. У цьому сенсі цінною в даній роботі є така картина міфу, в якій присутнє нумінозне начало, тобто таке, яке має певні священі, сакральні цінності.

Таким чином, міф перетворився на маніпулятивну техніку, яка успішно використовується для просування товару у вигляді інформації, знання. Міф перетворює реальність, дає людині ілюзію розуміння, позбавляє сенсу шукати істину. Людина співвідносить реальність із міфом, втрачає можливість критичного сприйняття і таким чином стає більш сприйнятливою до маніпуляції.

Такі концепти як міф, влада, маніпуляція та засоби масової інформації існують в нерозривному колі, взаємодіють між собою та мають спільну мету – підкорення суспільної свідомості та формування соціальної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989.
2. Грищенко О. «Своя мудрість»: Національні міфології та «громадська релігія» в Україні / О. Грищенко – К. Інститут культурної політики Українського центру культурних досліджень, 1998.
3. Кара-Мурза С. Г. Власть манипуляции / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Академический проект, 2007.
4. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – К. : Орієни, 2003.
5. Фуко М. Археологія знання / М. Фуко. – К., 2003.
6. Фуко М. Надзирать и наказывать: Рождение тюрьмы / М. Фуко. – М., 1999.
7. Хюбнер К. Истина мифа / К. Хюбнер. – М.: Республика, 1996.